

אוניברסיטת בר-אילן

המחלקה לתנ"ך ע"ש זלמן שמיר

אוניברסיטת בר-אילן

הנחיות לכתיבת עבודות במקרא

ערך: פרופ' מיכאל אביעוז

התשע"ו

0. מבוא

עבודה סמינריונית היא חיבור שכותב הסטודנט במסגרת לימודיו במכללה או באוניברסיטה. בחיבור זה מתאר הסטודנט פעילות חקר עצמאית, שאותה הוא מבצע כמטלה אישית במסגרת סמינריון. בעבודה הסמינריונית מתאר הסטודנט את מטרות החקר, מציג את הרציונל (הנחות היסוד) שעליו הושתתה העבודה, מדווח על השיטה שנקט, מביא מידע ורעיונות רלוונטיים מהספרות המקצועית, מפרש לאורם את ממצאי החקר ומסיק את מסקנותיו.

- כתיבת העבודה הסמינריונית אמורה לתרום להתפתחותם של הכישרים והמיומנויות האלה:
- א. הבנת הכללים והנהלים של פעולת חקר אקדמית, על מרכיביה השונים, החל מאיסוף חומר ממגוון מקורות ומחקרים וכלה בניתוח נתונים ופרשנות.
  - ב. כושרי עיצוב וביצוע פעולות חקר: בחירת נושא לעבודה; הצגת שאלות החקר; פיתוח שאלות משגה; תכנון מהלכי החקר; חיפוש ואיתור ביבליוגרפיה; הצגה ביקורתית של התזה; והסקת מסקנות.
  - ג. יכולת קריאה פרשנית של טקסטים - אנליזה וסינתזה.
  - ד. יכולת ליישם הלכה למעשה את הכללים ואת הנהלים של כתיבת עבודה סמינריונית.

המטרה היא לבחון, לנתח ולהסביר שאלות ובעיות בתחום המקרא ופרשנותו על-ידי הצגת השאלות והבעיות; ניתוח מרכיבי הבעיה והצבת שאלות משנה; יישום מושגים תאורטיים השאובים מהספרות המדעית לצורך מתן תשובות לשאלות שהוצגו. הסמינריון המקראי מתבסס על הכלים שרכש הסטודנט בקורסים "מבוא למקרא", "הדרכה ביבליוגרפית" ו"פרשנות המקרא".

בחוברת זו מנוסחים מספר כללים אשר יסייעו לכם בכתיבת העבודה הסמינריונית.

1. השלבים בכתיבת העבודה הסמינריונית

כתיבת עבודה אקדמית היא תהליך ממושך. בדרך כלל העבודה אינה נכתבת בבת אחת. על מנת להקל על התהליך יוצגו להלן הנחיות וקווי יסוד. מצד אחד ישנו מבנה לוגי קבוע שיש להיצמד אליו, ומן הצד השני יש מקום ליצירתיות ולכתיבה בהתאם לדרכו של כל אחד ואחד.

1.1 בחירת הנושא

לאחר שתעיינו ברשימת הנושאים שתוצג לכם על-ידי המנחה, עליכם לבחור נושא, שעליו תיכתב העבודה. על הסטודנט להגיש טיוטה ראשונית של העבודה ובה יירשמו הפרטים האלה: שם הסטודנט, נושא העבודה, מספר שאלות חקר ורשימה ביבליוגרפית בסיסית. טיוטה זו תיבדק על-ידי המנחה ותוחזר לו לשם תיקון. השלב הבא יהיה למסור פרק שלם מתוך העבודה לצורך ביקורת והערות מצד המנחה.

המנחה יסייע למקד את נושא העבודה, אם נראה לו שהוא רחב מדי, או שהוא יציע להרחיבו אם נראה לו שהוא מצומצם מדי. בהתייעצות עם המרצה אמור הסטודנט לקבל גם הפניה אל מקורות שהוא לא הגיע אליהם בעצמו.

1.2 כתיבת שאלות החקר

תהליך כתיבתן של שאלות החקר בעבודה מתחיל בדרך כלל משאלה אינטואיטיבית, חסרת מיקוד. תפקידכם הוא להקנות לשאלה משמעות חדה וברורה באמצעות שאלות חקר ממוקדות.

שאלת המחקר היא סוגיה הנוגעת לתחום המחקר שאתם מתכוונים לעסוק בו בעבודתכם. מטרת העבודה לענות על שאלת המחקר. שאלת המחקר צריכה להיות בת-חקירה, מעניינת מבחינה מדעית ומתאמת להיקפה של עבודה סמינריונית. יש לנסח את שאלת המחקר באופן שיוביל להעלאת השערות שייבדקו בעבודת המחקר.

1.2.1 סוגי השאלות שיש לדון בהן בעבודה הסמינריונית

1.2.1.1 קשיים לשוניים וסגנוניים

1. קושי לקסיקלי או סמנטי: בעיה בהבנת פירושה של מילה בודדת או צירוף מילים. לעתים הקושי נוצר בשל העובדה שיש לשורש מסוים מספר משמעויות ולא ברור איזו מהן היא המתאימה להקשר המידי.
2. קושי מורפולוגי: בעיה הנובעת מאי-ודאות לגבי שורשה של המילה או מאי ידיעת משמעותו של השורש. בעיה זו תעלה בדרך כלל בכתובים הכוללים צורות דקדוקיות קשות.
3. קושי תחבירי: קושי בסדר המילים ובדרכי חיבורן זו לזו. מיהו הנושא בפסוק? האם מדובר במושא או בתיאור סיבה? לעתים קיימת אי התאמה במין ובמספר ("קשת גיבורים חתים").
4. קושי ענייני: סתירה הנמצאת בכתוב עצמו או בין שני פסוקים או סיפורים.
5. קושי תאולוגי: קושי הנובע ממתח בין הכתוב ובין אמונות ודעות שמקורן במקרא או במסורת היהודית לדורותיה.

6. סגנון: ייתור לשון, כפילות וחזרות; הקדמת המאוחר או איחור המוקדם: האם הסיפור מובא לפי הסדר הכרונולוגי? האם יש קפיצות? האם יש דילוג על זמן? מדוע?

1.2.1.2 קשיים ספרותיים

1. דרכי עיצוב הדמויות: האם המספר אומר את דעתו במפורש על אחת מן הדמויות? באיזו דרך הוא עושה זאת: באמצעים ישירים או עקיפים? דרכי ההערכה בסיפור: שבח, גנאי, ביקורת, הימנעות מהבעת דעה.
2. מהו הסוג הספרותי (זיאנר) של היחידה הנידונה: מבנה קבוע, המופיע בכמה סיפורים. הזיאנרים הבסיסיים: שירה ופרוזה. תת-סוגים: סיפור הקדשה לנביא; סיפור לידה: סיפורי קרבות; קינה; רשימות.
3. תיחום ומבנה: מהו המבנה של היחידה ומהי תרומתו להבנת הסיפור?
4. מיהו הגיבור בסיפור? מהו הקריטריון לקביעה זו? נוכחות בסיפור? יזמה? (חנה ועלי; אלישע והשונומית; דוד ואביגיל). מי הן הדמויות המשניות? מה הוא תפקידם בסיפור?
5. מהי מגמתו של הסיפור וכיצד מנסה המחבר להשיגה?
6. נוכחות המספר: האם הוא מוסר מידע, מספק הערות, הסברים, הערכות שיפוטיות.
7. האם זהו סיפור בודד או חלק ממחזור סיפורים רחב (דוד ובת-שבע; מרדכי דוד אחר שאול; פרי ושטרנברג; אמית). מה הן נקודות הפתיחה והסיום של המחזור?
8. הדיאלוגים והנאומים - מיקומם וכמותם. מי המדבר?
9. חשיפת אנלוגיות בסיפור לסיפורים אחרים או בתוך הסיפור עצמו: האם האנלוגיות נועדו להשוות בין הדמויות, המצבים והסיפורים או דווקא להנגיד ביניהם?
10. איתור מילים מנחות ועמידה על משמעותן.
11. איתור של משחקי מילים ועמידה על משמעותם.

1.2.1.3 קשיים היסטוריים וגאוגרפיים

מהו הרקע ההיסטורי של הסיפור? מה הן הבעיות המתעוררות בהקשר זה? מה הן המקורות העומדים לרשותנו לשחזור הרקע ההיסטורי של הסיפורים (מקורות מקראיים וחוץ-מקראיים); היכן יש לזהות כיום את האתרים המקראיים הנזכרים בסיפור? מה הם השיקולים לכך (דמיון בין השם המקראי לשם הערבי; עדויות של היסטוריונים קדומים; ממצאים ארכאולוגיים).

המאפיינים של שאלת מחקר טובה:

- השאלה ברורה ומוגדרת היטב.
- השאלה תוחמת את נושא הדיון לפרקים או ליחידות מוגדרות בתנ"ך.
- יש להבהיר מהו הרקע להעלאתה של השאלה: האם בשל חוסר בהירות תחבירית? או שמא בשל אמביוולנטיות? ואולי משום שחסרים בידי הקורא פרטים שיש להשלים בדרכים שונות? (פערים).

תהליך זה הוא דינמי: שאלות החקר עשויות להשתנות בעקבות קריאת החומר.

כיצד שואלים שאלות - הדגמה

מתוך: מ' גרסיאל, "המלך שאול במצוקתו: בין שמואל הנביא ובין בעלת האוב (שמ"א כח 3-25)", בתוך: ר' כשר ומ' צפור (עורכים), **עינוי מקרא ופרשנות**, ו (ספר זיכרון ליהודה קומלוש), רמת-גן תשס"ג, עמ' 25-26.

"[...] יחידה סיפורית זו מעלה בעיות שונות:

- מדוע הוקדמה פרשה זו ונשתלבה שלא במקומה הכרונולוגי, שכן לפי רצף הזמנים מקומה אמור היה להיות אחרי כט 1, ולאחר שנמסר כי פלשתים עלו לעבר עמק יזרעאל?
  - מהי עמדתו של המחבר כלפי דמותו הטרגית של שאול - האם מזדהה המחבר עם שאול המתייסר, או שהוא מגנהו ורואה את סבלו כעונש הראוי לו מאת ה'?
  - כיצד הצליחה בעלת האוב להעלות את שמואל מארץ הרפאים לארץ החיים - האם מאמין המחבר ביכולתם של בעלי האוב לשמש כ"מדיום" ולהעביר מסרים אמתיים וממשיים מן המתים אל החיים?
  - מדוע עלה שמואל מן הארץ דווקא באמצעות בעלת האוב ולא נגלה לשאול בחלום הלילה; והרי יש בסיפור זה משום מתן תוקף ליכולתם ולעליונותם של הקוסמים ובעלי האוב, המצטיירים כמי שמסוגלים להעלות מארץ המתים אפילו את נביא הדור?
  - כיצד זיהתה בעלת האוב את המלך המתחפש, ומדוע הצליחה לחשוף את זהותו רק בשלב מאוחר, כאשר ראתה את שמואל עולה מן הארץ?
  - האם במתכוון תיאר המחבר את בעלת האוב כאישה רחומה ואימהית, החומלת על המלך המבוהל, מדברת אל לבו ומעודדת אותו בסעודה דשנה?
  - מהי החשיבות הספרותית בתיאור הארכני של התנהגות האישה, הדיאלוג שלה עם המלך והסעודה - האם אין בתיאור זה משום חריגה מהתיאורים החסכניים והתמציתיים, האופייניים לסיפורי המקרא, וסטייה לתיאור פרטים טפלים וזניחים מבחינת חשיבותם?
- שאלות אלה ואחרות, שהעסיקו רבות את הפרשנים והחוקרים, ישובו ויידונו במאמר זה, בו אנו מבקשים לעמוד על הקשרו של הסיפור, מבנהו, אמצעיו האמנותיים ומשמעותו".

ויקרא כד

1. פרשת המקלל מעוררת כמה שאלות: ראשית, מדוע אין התורה מגלה לנו את הרקע לקללתו, ורק מספרת לנו "ויצא...וינצו... ויקב" (כד, י-יא)? חז"ל דרשו באופנים שונים מהיכן יצא, ועל מה רבו, אך מדוע התורה שותקת?; שנית, מה ראה אותו איש לקלל? וכי דרכו של אדם שרב עם חברו, לגדף ולנקוב שם ה' (רש"י)?; שלישית, מדוע משה לא ידע מה לעשות, "ויניחהו במשמר לפרש להם".

- במקום אחר, בעניין בנות צלפחד דרשו חז"ל כי "נתעלמה הלכה" ממשנה בגלל שנטל עטרה לומר "והדבר אשר יקשה מכם תקריבון אלי" (רש"י, במד' כז, ה). אך כאן לא מצינו הסבר מקביל להעלמת הדבר; רביעית, מה ראתה התורה לצרף לאיסור מקלל, גם דיני חובל ומזיק? .2
- הניסוח של פסוק י קשה. לפי הפשט סדר המילים צריך היה להיות: "ויצא בן אשה ישראלית בתוך בני ישראל" והוא בן איש מצרי".
3. מדוע התורה מזכירה כאן פרשייה זו, כאשר היא אינה קשורה לפרשייה שלפניה (לחם הפנים) או לפרשה שאחריה (שביעית)?

סגנון שאלותיה של נחמה ליבוביץ

1. מהו הקושי בפסוקנו?
2. כמה דעות שונות נאמרו לעיל בפתרון שאלה זו. סדרו את הפרשנים לקבוצות.
3. במה שונה דעת X מדעת Y (או: מהו ההבדל בין הפירושים)? איזו משתיהן נראית לכם מתאימה יותר להקשר? (מי מהן קרובה לפשוטו של מקרא).
4. מדוע בחר רש"י להביא דווקא את המדרש ב... ולא מדרש אחר הנמצא ב...?
5. מדוע הביא רש"י שני פירושים לפסוק ולא הסתפק באחד מהם?
6. האם הפרשן... מסכים עם... או חולק עליו?
7. מה הן הראיות שמביאים המפרשים להוכיח את דבריהם?
8. מה הוא הקושי הקיים בשיטתו של...

ספרי הנבואה

1. תיחום: היכן הנבואה מתחילה והיכן היא מסתיימת? מה הם השיקולים לכאן או לכאן? ("שמעו"; הסיום והפתיחה זהים; דגמי סיום כמו "נאום ה'"); אחדות הנושא; אחדות הזמן; הסגנון).
2. האם לפנינו נבואה אחת או מספר נבואות?
3. מהו הסוג הספרותי של הנבואה? (פורענות; נחמה; קינה; נבואה על הגויים)
4. מיהו קהל היעד? (ישראל, יהודה או שניהם; המלך; הכהנים; הנביאים; הגויים)
5. מה הם האמצעים האמנותיים בהם משתמש הנביא ומהי משמעותם? דימויים ומשלים והמסומל בהם; חזרות; רמיזות; הדרגה מן הקל אל הכבד; שימוש בכפל משמעות ומטרתו; מהו זמנה של הנבואה הנידונה? בימי איזה מלך נאמרה ומה הם המאורעות ההיסטוריים הבינלאומיים המתרחשים בתקופה זו? (לפני החורבן; אחרי החורבן?)
6. בעיות תחביריות, סמנטיות ודקדוקיות: מהו שורשה של המילה ומהי משמעותה; מעבר מגוף לגוף; אי התאמה בין הנושא לנושא; אי התאמה בין המין ובין המספר; עמימות באשר לנושא ולמושא בפסוק; חסרון המושא; דו-משמעות; האם יש לקרוא את המילה/הפסוק כמשפט חיווי או כמשפט שאלה; מיהו הדובר.
7. מהי מגמתה של הנבואה?

1.3 איסוף החומר

כל משימה הכרוכה בכתיבה מצריכה איסוף חומר. העבודה האקדמית חייבת להתבסס על מאגר רחב של מידע רלוונטי, השאוב מהספרות מדעית. בדרך כלל מתחילים את תהליך

- איסוף החומר על-ידי חיפוש במאגרי המידע של הספרייה. בעבודה סמינריונית במקרא יש לעשות שימוש בחומרים מסוגים שונים:
1. נוסח המקרא, תוך השוואת נוסח המסורה לעדי נוסח נוספים (תרגום השבעים, תרגומים ארמיים, הפשיטתא, מגילות מדבר יהודה). מומלץ להיעזר בספרו של עמנואל טוב, **ביקורת נוסח המקרא**. יש לשים לב לתופעות טקסטואליות שונות, כגון: קרי וכתוב, תיקון סופרים, השמטות בנוסח המסורה והשלמות בנוסחים אחרים או ההפך. מובן שיש לתת את הדעת על תופעות אלה ולנסות להסבירן. האם השוני בנוסחים נובע מכך שלפני מתרגמי השבעים עמד נוסח שונה או שמא המתרגמים נקטו קו תאולוגי, פרשני וכיוצא בזה.
  2. פרשנות קדומה למקרא:
    - א. עיון בספרים החיצוניים (ספרי היובלים; צוואות השבטים; ספר יהודית, ספר מקבים וכו') - האם קיימת בספרים אלה פרשנות מעניינת, חריגה לסיפור או ליחידה הנידונה? האם יש בהם תרומה להבנת קשיים כלשהם בכתוב?
    - ב. ספרי יוסף בן מתתיהו: מתברר שבכתבי היסטוריון זה (בייחוד: **קדמוניות המקרא**) יש יותר מאשר דיווח טכני על האירועים במקרא. יוספוס מפרש את המקרא לקוראיו, מרחיב ומשמיט בהתאם למידת הצורך. האם יש לפירושי זיקה לפירושי חז"ל? כיצד הוא ממלא פערים בסיפור (סברה; מקורות חיצוניים; ספר דברי הימים)? כיצד הוא מתמודד עם סתירות? האם המניעים שלו הם פרשניים או אפולוגטיים? החוקרים הבולטים בתחום זה הם: C.T. Begg ו-L.H. Feldman.
    - ג. חז"ל (המשנה, התלמוד הבבלי, הירושלמי, המדרשים): על מנת למצוא את דברי חז"ל ניתן להיעזר בפרוייקט השו"ת. לחיפוש דברי חז"ל על דמויות מסוימות, ניתן להיעזר בספר **אוצר אישי התנ"ך של הרב יש"י חסידה**. היבטים אחרים של המדרשים ניתן למצוא בעזרת הספר **תורה כתובה והמסורה** מאת א' היימן. רצוי לצטט מתוך מהדורות מדעיות. חשוב להבחין בין פשט ובין דרש. במקרים מסוימים ניתן להבין מדוע פירשו (או דרשו) חז"ל כפי שפירשו. לשם כך יש להיעזר בספרים העוסקים במדרשי חז"ל (י' היינמן, יונה פרנקל).
    3. פרשנות ימי הביניים: הכוונה היא לפרשנים הנמצאים במקראות גדולות וכן לפרשנים שלא נכללו שם, כגון: אברבנאל ואחרים. גם במקרה זה יש להעדיף מהדורות מדעיות של דברי הפרשנים השונים. אם מדובר בספר מקראי שיצא בהוצאת **מקראות גדולות: הכתר של אוניברסיטת בר-אילן**, יש לצטט את הפרשנים ממהדורה זו. גם במקרה זה עשוי לעלות הצורך להכיר באופן כללי את שיטות המפרשים.
    4. פרשנות חדשה ומחקרים בני זמננו:
      - א. פירושים עבריים חדשים (דעת מקרא; עולם התנ"ך; מקרא לישראל). הסדרות השונות כתובות מתוך הנחות יסוד שונות. חלקן ביקורתיות וחלקן משתדלות להיצמד למסורת. חלקן מתמקדות בהיבטים מסוימים (היבטים היסטוריים וגאוגרפיים; היבטים תאולוגיים) וחלקן מתיימרות לעסוק בהיבטים רבים ומגוונים. יש לשים לב לכך בשעת השימוש בפירושים אלה.
      - ב. "**מחקרים**" הכוונה היא לספרות מדעית המתפרסמת בכתבי עת עבריים ולועזיים וכן לספרים בנושא הנידון או בנושאים הקרובים לו (ראו עוד להלן).
      - ג. החיפוש של המחקרים החדשים ייעשה בעזרת תוכנות אל"ף, רמב"י ומפתח חיפה. חומרים נוספים ניתן לדלות מתוך סדרות פירוש טובות, אשר בפתח הפירוש או בסופו מופיעה רשימה ביבליוגרפית עדכנית. כאשר קוראים מאמרים מדעיים טובים ניתן למצוא בהם הפניות למחקרים נוספים, וכך גם ברשימות הביבליוגרפיות של ספרים העוסקים בנושא הסמינריון. יש להזכיר בהקשר זה גם עבודות גמר ועבודות דוקטור במקרא.
      - ד. יש לעשות שימוש גם באנציקלופדיה המקראית ובאנציקלופדיות נוספות (האנציקלופדיה העברית; האנציקלופדיה הישראלית לתנ"ך). ערכים שיש להם זיקה לספר שמואל: שמואל, שאול, דוד, גלית, יונתן, מלך, מפקד, תפילה, ברית, פלשתים, אפק, אבן העזר, מכמש, עמלק, קינה.
      - ה. במקרים המצריכים דיונים לשוניים, דקדוקיים ותחביריים, יש לפנות אל המילונים ואל ספרי הדקדוק המדעיים למקרא. (HALOT; BDB)

1. בתחום החקר הספרותי, יש לזכור שדיונים חשובים מצויים בספרים העוסקים בסיפור המקראי בכלל (כגון: *אלטר, *פולק, *אמית). ניתן לבדוק אם בספרים אלה ישנו חומר רלוונטי לנושא העבודה בעזרת בדיקה במפתחות של ספרים אלה (יש להודות שלמרבה הפליאה, לא בכל הספרים הללו קיים מפתח!)
2. בפרשיות שיש להן אופי היסטורי וגאוגרפי יש לבדוק בספרים המתאימים (אטלסים; ספריו של יוחנן אהרוני; האנציקלופדיה החדשה לחפירות ארכאולוגיות; סדרת ההיסטוריה של עם ישראל).

המאמרים בנושא מקרא מתפרסמים בכתבי עת שונים, בקובצי מאמרים, באסופות מאמרים, בספרי יובל ובספרי זיכרון. הספרים המתפרסמים בנושא מקרא עשויים להיות על ספר מסוים או על נושא מסוים המופיע במספר ספרים. לדוגמה: אם הסמינריון עוסק בספר שמואל, יש לחפש גם בספרים העוסקים במלוכה, בנשים במקרא, בנבואה, בחיבור הדויטרונומיסטי (משנה-תורתי), בהיסטוריוגרפיה מקראית ועוד.

ככלל יש לחפש מחקרים מעודכנים עד לשנת כתיבת העבודה. אולם חשוב להדגיש שאין זה אומר בהכרח שרק למחקרים חדשים יש ערך מדעי. ישנם חיבורים קלאסיים, שיש להם ערך רב עד עצם היום הזה (למשל: חיבוריו השונים של י' קויפמן). העדכון הביבליוגרפי נדרש במיוחד בתחומים כמו ארכאולוגיה והמזרח הקדום.

לאחר שאספתם כמות מכובדת של מאמרים וספרים העוסקים בנושא העבודה, יש להעריך את החומר בעזרת השאלות האלה:

א. מיהו הכותב? מה ידוע על השכלתו, על תחומי כתיבתו? האם קיימים פרסומים קודמים שלו? האם מחקריו פורסמו בבמות אקדמיות?

ב. האם ניתן לבדוק את המהימנות של דברי הכותב בעזרת השוואתם למחקרים אחרים?

יש לצלם את החומר ולרשום על גבי כל הצילומים את הפרטים המלאים של המאמר או של הספר. זוהי נקודה חשובה, מכיוון שהיא חוסכת את הצורך להגיע בשנית אל הספרייה לצורך השלמת הפרטים האלה. יש לזכור שהספר לא יהיה זמין בכל עת וכן שלא תמיד תוכלו לזכור מניין צילמתם. הצעה: צילום העמוד הראשון של הספר, שבו מופיעים פרטי המחבר, שם הספר, המקום והשנה.

מה חדש?

אחד הכלים המעניינים שנוספו לאחרונה ליישומי גוגל הוא Google Books. כאן ניתן למצוא תוכן עניינים של ספרים רבים, ביניהם גם בתחום המקרא. לעתים אפשר לצפות בפרק לדוגמה ואף ביותר מזה. כך יכול התלמיד על-פי הגדרת מילות מפתח מתאימות למצוא בו-זמנית הפניה לספרים שייכתן שלא היה מגיע אליהם בחיפוש רגיל בספרייה.

אפשר גם לצפות במאות כותרים באופן מקוון באתר של **כותר**. באתר "כותר" של מט"ח ניתן לראות במלואם את כל כרכי **עולם התנ"ך** כמו גם מאות כותרים. אפשר להעתיק, להדפיס, לערוך חיפוש וכו'.

יש להיכנס דרך אתר הספרייה המרכזית.
משאבים אלקטרוניים < מאגרי מידע לפי א"ב
< לחפש ברשימה את "כותר"
< לרשום biu + מספר מלא של ת"ז (פעמיים).

< נכנסים לאתר של מט"ח ומחפשים בקטגוריה "מקרא" או בקטגוריות אחרות. אפשר גם לחפש באופן חופשי.

באותה דרך אפשר לצפות גם במאמרים מתוך כתבי העת **ציון ותרביץ**. לשם כך, יש לבחור במאגר JSTOR.

מאגר חשוב מאוד הוא EBSCOHOST. חפשו באות E את EBSCOHOST. תופיע רשימת מאגרים. בחרו מתוכה את Old Testament Abstracts. הקלידו בשורת החיפוש את מבוקשכם. אם תקליקו בצד שמאל למעלה על choose database, תוכלו להחליף מאגר. יש לרשום בשורת החיפוש מה שמחפשים. לאחרונה נוספה גם האפשרות לחפש ב-Academic Search Complete. לאחר שנחפש לפי מחבר, נושא או כותר, תתקבלנה תוצאות שונות. אם בר-אילן מנויה על כתבי העת המופיעים ברשימה, יופיע המאמר במסמך PDF שאפשר להורידו. אם בר-אילן אינה מנויה על כתבי העת – יופיעו רק פרטיו של המאמר, ללא אפשרות להורידו.

מידע נוסף על אתרי אינטרנט ניתן למצוא בחוברת "המקרא ברשת", הנמצאת במזכירות המחלקה.

1.4 קריאת החומר, מיונו וכתובת ראשי הפרקים

מומלץ להכין קובץ נפרד במחשב לכל אחד מפרקי העבודה. בדרך זו תוכלו להכניס לשם חומר רלוונטי בכל פעם שתיתקלו בו ותוכלו לשלוט על החומר הרב שאספתם.

במהלך קריאת ספרות המחקר וההתחקות אחר הנתונים והמקורות הראשוניים, התחילו לגבש את ראשי הפרקים של העבודה תוך בחינה מתמדת של היחס בינם לבין שאלת המחקר

שניסחתם. אתם עשויים לגלות שעליכם לשנות או לעדכן את שאלת המחקר. במקרה זה חובה עליכם להיוועץ במנחה הסמינריון.

כתיבת ראשי הפרקים תסייע לכם להכין מתווה כללי של העבודה כבר בשלב מוקדם. יש להניח שראשי הפרקים שתחברו בשלב הזה ישתנו פעמים אחדות במהלך העבודה; לפיכך אל תפרטו אותם יותר מדי. ניסוח ראשי הפרקים הוא לעתים תהליך גמיש ומתמשך. במקרים רבים ראשי הפרקים לובשים את צורתם הסופית רק עם השלמת עבודת המחקר.

שימו לב שזוהי תחילתו של תהליך שיימשך לכל אורך הכנת העבודה. ראשי הפרקים שתכתבו יבטאו את התפיסות הראשונות שגיבשתם לגבי הנושא. בשלב הבא ינחו תפיסות אלה את איסוף חומר המקורות וספרות המחקר.

ניתן לסדר את ראשי הפרקים בדרכים שונות ובמבנים לוגיים שונים, כגון: מן הכלל אל הפרט או ההפך; תחילה דיון בסיפור הבודד על כל מרכיביו ואחר כך דיון במקבילות בינו ובין סיפורים נוספים.

בעת כתיבת ראשי הפרקים, הקפידו על ההנחיות האלה:

1. עליכם לפרק את הנושא למרכיביו ההגיוניים. כותרת העבודה אינה יכולה לשמש גם כאחד מראשי הפרקים.
2. על ראשי הפרקים להקיף את הנושא שבחרתם ולהתמקד רק בו. ראשי הפרקים צריכים להיות מתומצתים.
3. ראשי הפרקים אמורים להקיף את הנושא כולו.
4. ראשי הפרקים צריכים להיות צמודים לשאלת המחקר.
5. על כל ראשי הפרקים להיות במעמד שווה - כלומר, ראש פרק אינו יכול להיות סעיף של ראש פרק אחר (מובן שראשי הפרקים יכולים לכלול סעיפי משנה).
6. יש להימנע מחפיפה תוכנית של ראשי הפרקים.

1.5 מלאכת הכתיבה

1.5.1 הפסקה

העבודה מורכבת מיחידות הקרויות פסקאות או פסקות. פסקה היא קבוצת משפטים, המביעים יחד רעיון אחד. חיבורן של מספר פסקאות זו לזו יוצר את העבודה, הדנה בנושא מקיף אחד. בכתיבה מובדלות הפסקאות זו מזו בכך, שכל פסקה מתחילה בשורה חדשה שבה המילה הראשונה מוזחת שמאלה או באמצעות רווח בין הפסקאות.

במהלך הכתיבה יתחלקו ראשי הפרקים שתכננתם לסעיפים ולפסקאות, וכל פסקה לכמה משפטים. שאלו את עצמכם אם כל משפט שאתם כותבים משרת בדרך כלשהי את הפסקה, את הסעיף וראש הפרק ואת נושא העבודה בכללותו. יש להימנע מלצטט בעבודה ספרות מחקר שאינה נוגעת ישירות לנושא העבודה, או קטעים ממאמרים או מספרים שאינם רלוונטיים.

דרך מומלצת לארגן חומרים בתוך פסקאות היא לקשרם להיגד או להצהרה המצויה בפסקה. משפט המפתח של כל פסקה קובע את הטענה המרכזית בה, ושאר המשפטים מתייחסים אל אותה טענה. לעתים אפשר להשתמש במפורש בביטויים ובהיגדים כמו: "בניגוד ל..."; "לעומת זאת..."; "לדוגמה..."; "דוגמה אחרת היא..."; "הדבר מחזק את טענתו כי..."; "יש ממצאים סותרים ולפיהם..."; "היבט אחר של אותה סוגיה הוא...". גם אם אין משתמשים במילות

הקישור המחברות בין המשפטים, חשוב שהקוראים יבינו מהו היחס בין האמירות השונות שבפסקה (חיזוק, דוגמה, סתירה).

הקפידו על כך שהמשפטים בתוך הפסקאות יהיו כ-20 מילים לכל היותר. משפטים ארוכים יותר יפורקו למספר משפטים קצרים. אין לכתוב בסגנון של רשימות או של רעיונות ולכן אין לפתוח כל משפט בשורה חדשה.

1.5.2 סגנון וניסוח

- יש להקפיד על ניסוח בהיר ומדויק. יש להימנע מלהשתמש בניסוחים דו-משמעיים או כאלה המצריכים קריאה חוזרת ונשנית של המשפט או הפסקה. יש לאפשר קריאה מהירה ושוטפת ללא הפרעות.
- יש להימנע מחזרות ומסתירות.
- יש להימנע מחד גיסא משימוש בסלנג ובלשון דבורה ומאידך גיסא בשפה גבוהה מדי ומליצית.
- יש להקפיד על כללי הכתיב החסר (עיינו בחוברת **לשוננו לעם תשנ"ו**).
- הימנעו משיבושי לשון (כגון: שמירה על התאמה בין המין ובין המספר - "שני גישות"). לשם כך נועדו המילונים השונים ומדריכי הכתיבה.

2. מרכיבי העבודה הסמינריונית

לכל עבודה יש מסגרת כללית ובה: שער, תוכן עניינים, מבוא, גוף העבודה, סיכום ומסקנות וביבליוגרפיה. לעתים מצורפים לעבודה גם נספחים.

2.1 שער העבודה

בשער יירשמו הפרטים האלה: כותרת העבודה; שם הקורס שבמסגרתו נכתבה העבודה; שם המרצה; שם התלמיד ומספר תעודת הזהות שלו; תאריך הגשת העבודה. כותרת העבודה מציגה את הרעיון המרכזי של העבודה ואת הסוגיות שבהן היא מתמקדת. אורך אופייני לכותרת הוא כעשר מילים לכל היותר. בכותרת יירשם הן נושא העבודה והן הספר והפרקים שאליו היא מתייחסת (כגון: **תפילת חנה** [שמ"א ב]).

2.2 תוכן העניינים של העבודה

תוכן העניינים נועד להציג לקורא את ראשי הפרקים ואת סדר הדיון בהם, וגם להקל עליו להתמצא במסמך בקריאה חוזרת או בחיפוש מידע מסוים. תוכן העניינים מפרט את פרקי העבודה ולעתים גם את הסעיפים הראשיים הכלולים בהם, ומציין את מספר העמוד שבו הם מתחילים.

יש למספר את עמודי העבודה. אפשר לעשות זאת אוטומטית במעבד התמלילים כחלק מהכותרת העליונה או התחתונה של העמוד. מעבד התמלילים גם מאפשר להכין תוכן עניינים אוטומטי; מספרי העמודים יתעדכנו בכל פעם שישתנה העימוד של הקובץ, ונוסח הכותרות ישתנה לפי התיקונים שתעשו בכותרות שבגוף העבודה.

מספור עמודי העבודה יתחיל מהמבוא. אין למספר את השער ואת תוכן העניינים.

2.3 המבוא

במבוא עליכם להציג את נושא העבודה, את חשיבותו, את שאלות המחקר ואת שיטת המחקר שבחרתם כדי לענות על השאלות שהועלו. באילו פרקי מקרא תעסוק העבודה? חלק חשוב במבוא הוא הגדרת גבולות העבודה: באילו נושאים היא תעסוק ואילו נושאים ייוותרו מחוץ לתחומה. לדוגמה: "עבודה זו עוסקת ב... לא כללנו במסגרת עבודה זו דיון ב... משום ש..." מה הן שאלות החקר של העבודה? מהי השיטה (עיון ספרותי; עיון היסטורי, גאוגרפי, ארכאולוגי). יש להימנע מגלישה לדיוני רקע אינסופיים. יש להביא רק את הנתונים ההכרחיים לכתיבת העבודה ולפיכך אורכו של המבוא צריך להיות **לכל היותר שני עמודים**.

לעתים יש מקום לציין מה נכתב עד כה על הנושא, במיוחד אם הספרות המחקרית שנכתבה על הנושא היא דלה. הדבר עשוי לשמש כהנמקה לחשיבות של חקירת הנושא מחדש. רצוי לכתוב את המבוא רק לאחר עיון במקורות ובספרות המחקר הרלוונטית, ולאחר שנכתב מתווה ראשוני לפרקי העבודה. לעתים כדאי להמתין אפילו עד לאחר כתיבת פרק הסיכום. מילות הפתיחה של המבוא יכולות להיות ציטוט מתוך המקרא או המקורות היהודיים לגוניהם או מתוך הספרות הכללית. כדאי להיעזר במבואות של המאמרים ושל הספרים שאתם קוראים על מנת לנסות ולשאוב מהם רעיונות לכתיבת המבוא שלכם.

2.4 גוף העבודה

עבודה טובה מורכבת מעובדות, משאלות ומפרשנות סבירה. העבודה תורכב מראשי הפרקים שנוסחו בשלבים הראשונים של ההכנה. כל פרק מפרקי העבודה יודפס בדף חדש. כל פרק ייפתח בהצגת השאלה/הבעיה אשר תידון בפרק; בפרק זה ברצוננו לדון ב... כיצד יובאו הפירושים השונים לסוגיה הנידונה? באופן בסיסי, יש להקפיד על הבחנה בין פשט ובין דרש על-פי קריטריונים שונים: התאמה להקשר, ללשון, לתחביר, לרקע ההיסטורי ולסבירות. קיימות דרכים שונות להציג את החומר בתוך כל פרק מפרקי העבודה.

1. אם קיימת מחלוקת בין המפרשים בנושא מהותי כלשהו שנידון בעבודה, יש למיין את הדעות השונות בסעיפי משנה ולהביא את טיעוניהם: במה הם חולקים ובמה הם מסכימים ביניהם? לאחר מכן יש לבקר את הדעות השונות ולגבש דעה עצמאית או על-ידי קבלת אחת מן הגישות (יחד עם הנמקה) או על-ידי ניסוח הצעה אלטרנטיבית לגישות הקודמות.

דוגמה:

בסיפור על אלישע והשונמית קיימת מחלוקת בסיסית בשאלה אם הסיפור מגנה או משבח את אלישע. להלן נביא את הגישות השונות ואת הטענות של כל גישה.

1.1 הגישה שלפיה הסיפור מגנה את אלישע

לדעת ... הסיפור במל"ב ד מגנה את אלישע. הראיות העיקריות של בעלי גישה זו הן...

1.2 הגישה שלפיה הסיפור משבח את אלישע

לעומת בעלי הגישה הראשונה, ישנם פרשנים וחוקרים הסבורים שהסיפור משבח את אלישע. בין המייצגים העיקריים של גישה זו יש למנות את" בין הראיות של גישה זו"

1.3 ביקורת הגישות השונות

לדעתנו, יש לקבל את הגישה הראשונה שלפיה המספר מגנה את אלישע. תחילה נסביר מה הם החסרונות של בעלי הגישה השנייה, ונוסיף טיעונים משלנו.

יש להימנע מלכתוב בצורה של X מפרש ש...Y כותב ש... לדעת Z הפירוש הוא... שיטת כתיבה זו אינה מועילה לא לקורא ולא לכותב. אם שלושה מחברים אוחזים באותה דעה יש לרשום את שמותיהם במרוכז ולרשום את הרעיון המשותף להם, בין אם המדובר בפרשנים קלסיים ובין אם מדובר בחוקרים ובין אם מדובר בשילוב שלהם: לדעת רש"י, רלב"ג וקויפמן...

2. אפשרות אחרת לפיתוח הדיון היא חלוקת הפרק לפרקי-משנה. יש לכתוב על דף טיוטה מעין תרשים זרימה אפשרי של הדיון ולאחר מכן לרשום את הכותרות בתוך העבודה. אם מדובר בניתוח ספרותי של דמות מסוימת (מלך, נביא וכדומה), ניתן להקדיש כל פרק לעיון ביחידה ספרותית אחרת, תוך מתן כותרות כגון: סיפור לידתו של שמואל; שמואל בבית עלי; תפקידו של שמואל במלחמת אבן העזר. נניח שאנו עוסקים כעת בסיפור לידתו של שמואל. כך עשוי להיראות תרשים הזרימה של פרק זה (מהכלל אל הפרט):

סיפור לידתו של שמואל

הסוג הספרותי של סיפורי לידה במקרא

הייחוד שבסיפור לידתו של שמואל

מגמתו של סיפור לידתו של שמואל

2.4.1 שיטת המספור של ראשי הפרקים

כיום מקובל לארגן את הפרקים ותת הפרקים בשיטה העשרונית. המטרה היא לעמוד על ההיררכיה: איזו מהכותרות היא כותרת ראשית ואיזו מהן מסתעפת ממנה? מהו המבנה הלוגי של הפרק?

1. כותרת פרק

1.1 תת כותרת

1.2 תת כותרת

1.2.1 סעיף של תת כותרת

1.2.2 כנ"ל

2. כותרת פרק

2.1

2.1.1

2.1.1.1

2.2

2.3

להלן הדגמה מתוך ספרו של מ' גרסיאל, ראשית המלוכה, כרך ב:

נוסחת הפתיחה למלכות שאול	4.1
מקומה של נוסחת הפתיחה והקשרה	4.1.1
בעיית ההיגד: "בן שנה שאול במלכו" (יג 1)	4.1.2
בעיית ההיגד: "ושתי שנים מלך על ישראל" (יג 1)	4.1.3
השלבים הראשונים של המערכה נגד הפלשתים במכמש (פרקים יג-יד)	4.2
הרקע הפוליטי, הגאוגרפי והאסטרטגי ערב המערכה	4.2.1.1
פריסת כוחותיו של שאול ערב המערכה (יג 2)	4.2.1.2
פתיחת המערכה ומטרותיה האסטרטגיות	4.2.2
היערכות הצבא הפלשתי (יג 5)	4.2.3
המטרה האסטרטגית של המסע הפלשתי	4.2.4
התארגנות צבא שאול	4.2.5
שלושת צירי התנועה של "המשחית" הפלשתי (יג 17-18)	4.2.6
תפיסת "המשחית" כמחריב יישובים	4.2.6.1
תפיסת "המשחית" ככוח אופרטיבי-התקפי	4.2.6.2

יש להקפיד על התאמה מלאה בין הכותרות ובין מה שבא לאחריהם. כן יש להקפיד על התאמה בין תוכן העניינים ובין הכותרות המופיעות בגוף העבודה. לא תופיע בעבודה כותרת שאינה מופיעה בתוכן העניינים וכן ההפך.

2.4.2 דרכי הציטוט

במאמרים מדעיים נהוג לשלב הערות שוליים, שיש להן שני תפקידים עיקריים: לרשום בצורה מלאה את מראי המקום של החיבורים בהם עשה המחבר שימוש או שהוא מתפלמס עמם ולדון בעניינים שאינם מתקשרים בצורה אורגנית לנאמר בגוף הטקסט. לפיכך, כדי שלא לפגוע בשטף הקריאה, יש הדנים בעניינים שכאלה בהערות השוליים. לפי גישה אחרת, יש להימנע ככל האפשר מלרשום הערות שוליים. החומר הרלוונטי נכלל בתוך הטקסט, ומה שאינו רלוונטי - אינו מובא כלל. מראי המקום נרשמים בצורה מקוצרת ובסוגריים בגוף העבודה, וקיצור זה מפוענח בסופה של העבודה. אנו נוקטים בסמיניריון זה את הגישה השנייה (רישום בסוגריים של הביבליוגרפיה ולא בהערות שוליים).

חובה על הכותב להבהיר לקורא מה מתוך הדברים הם דבריו שלו עצמו ומה מתוך זה הם דברי החוקרים והפרשנים. ייחוס של דעה מסוימת שמתועדת במאמר או בספר לכותב העבודה נחשבת לפלגיאט (גנבה ספרותית) וזו עלולה להוביל לפסילתה של העבודה.

2.5 סיכום

בסיכום עליכם להביא את עיקרי המסקנות שאליהן הגעתם בעבודתכם. על המסקנות לשקף את הנושאים שנדונו בהרחבה בעבודה, ובמידת האפשר להציע כיוונים נוספים להתבוננות ולמחקר. מהי התרומה האפשרית של העבודה?

אין לכלול בסיכום רעיונות ונושאים חדשים שלא נידונו בעבודה. הסיכום הוא תמצית ולכן אין להיכנס בו לפרטים. היקף הסיכום יהיה בין חצי עמוד לשני עמודים לכל היותר. דוגמה: בעבודה זו ניסינו לברר מספר שאלות הקשורות ב... במהלך פרקי העבודה ראינו ש... התברר לנו ש... יש מקום לברר גם את... אולם נושא זה חורג מגבולותיה של עבודה זו והוא ראוי למחקר נפרד.

2.6 נספחים

מטרת הנספחים להביא פירוט נוסף של הנושאים הנכללים בעבודה או להציג נתונים ומסמכים שהעבודה מבוססת עליהם, כגון: מפות, תרשימים וכדומה. כאשר מפנים בגוף העבודה אל הנספח, יש לציין את מספר העמוד/העמודים שהוא יופיע בהם. לדוגמה: (ראה הנספח בעמ' 24). יש לכתוב בתחתית העמוד שבו מופיע המספר את הפרטים המלאים של הספר או של המאמר או של האתר שממנו נלקח החומר.

2.7 היקף העבודה ודרך הגשתה

יש הדורשים 20 עד 25 עמודים מודפסים, הכתובים ברווח וחצי בגופן David בגודל 12. אחרים דורשים היקף רחב יותר.

2.8 שמירת עותקים נוספים של העבודה

לאור "תאונות" שקרו בעבר, שבהן קבצי מחשב נמחקו והעבודה הלכה לאיבוד, מומלץ לנקוט אמצעים אלה:

א. שמירת העבודה בקובץ במחשב (ואולי אף בשני מחשבים שונים, אם הדבר אפשרי).
ב. שמירת עותק נוסף בתקליטור.

ג. שמירת עותק שלישי מודפס של העבודה בשלבים השונים של הכנתה (כדאי לרשום על העותקים השונים תאריכים כדי שאפשר יהיה לדעת אם מדובר בעותק התחלתי או מתקדם של העבודה).

כללי הציטוט המקובלים במדעי היהדות

מובאות

• מובאות מן המקרא: שם הספר (בצורתו המלאה או בקיצור), מספר הפרק ומספר הפסוק - ללא ציון גרשיים בציון הפרק וללא גרש בציון הפסוק: בראשית כג, א או: בר' כג, א; מלכים ב כה, ב או: מל"ב כה, ב. יש המעדיפים לציין את מספרי הפסוקים בספרות: בראשית יג 15 או: בר' יג 15.

בר', שמ', ויק', במ', דב', יהו', שופ', שמ"א, שמ"ב, מל"א, מל"ב, יש', יר', יח', הו', יואל, עמי, עז', יונה, מי', נח', חב', צפ', חגי, זכ', מל', תה', משי', איוב, שה"ש, רות, איכה, קה', אסי', דני', עז', נחמי', דה"א, דה"ב.

- מובאות מן המשנה: פאה ח, ו (מסכת פאה, פרק ח, משנה ו).
- מובאות מן התלמוד הבבלי – שתי אפשרויות: פסחים מט, ע"א או: פסחים מט, א.
- מובאות מן התלמוד הירושלמי: ירושלמי ברכות ג, ו; כח ע"א (פרק ג הלכה ו, ולאחר מכן הדף והעמוד לפי דפוס וילנה).
- מדרשי הלכה ומדרשי אגדה

מכילתא דרבי ישמעאל נזיקין, ד (מהדורת האראוויטץ-רבין, עמ' 262)

ספרא	ספרא תזריע ב, ב
ספרי במדבר	ספרי במדבר קורח ק"ט.
ספרי דברים	ספרי דברים שמג.
בראשית רבה	בראשית רבה כו, ה מהדורת תיאודור-אלבק, עמ' 247.
תנחומא	תנחומא נשוא כח.

מראי מקום בספרים חיצוניים ובמקורות קלסיים וכנסייתיים

מראי מקום במקורות אלה ייכתבו במתכונת כפולה: מראה מקום בחיבור על פי חלוקתו הקדומה (ספר, פרק, פרשה, סימן וכדומה), ולאחר מכן בסוגריים מראה מקום במהדורה או בתרגום שעליהם הסתמך המחבר. בהפניה למהדורה או לתרגום מוכרים די בציון שם המהדיר או המתרגם ושם הסדרה שבה ראה החיבור אור. במקרים אחרים יש לציין גם את ראשי תיבות שמו הפרטי של המהדיר או המתרגם, את כותרת הספר ואת מקום הפרסום ושנת הפרסום.

יש להבחין בין הדרך שבה יירשמו פרטים אלה בהערות השוליים לבין הדרך שבה יירשמו הפרטים בביבליוגרפיה בסוף העבודה.

בהערות השוליים:

מקבים ב א, א (מהדורת ד' שוורץ, עמ' 73).
בן סירא נ, א-ד (מהדורת סגל, עמ' שמ-שמא)
יוסף בן מתתיהו, קדמוניות, ט, 236-237 (תרגום שליט, עמ' 335).
מרקוס א 2-3.

בסוף העבודה

ספר מקבים ב': מבוא, תרגום, פירוש, מאת ד' שוורץ, ירושלים תשס"ד.
מ"צ סגל, **ספר בן סירא השלם**, ירושלים תשי"ט
יוסף בן מתתיהו, **קדמוניות היהודים**, תרגם מיוונית: א' שליט, ירושלים תשי"ד.

מהדורות מדעיות לפירושים מימי הביניים

פירוש הרמב"ן על התורה, מהדורת ח"ד שעוועל, ירושלים תשי"ט.
מ' כהן (מהדיר ועורך מדעי), **מקראות גדולות "הכתר"**, ירושלים ורמת גן תשנ"ב–

דרכי ציטוט מאמרים וספרים

מאמרים

- סדר הציטוט: האות הראשונה של שמו הפרטי של המחבר בתוספת גרש, שם משפחתו, שם המאמר כשהוא מוכנס בתוך מרכאות, שם כתב העת או הספר שממנו לקוח המאמר (מודגש בקו או באות שמנה או באות נטויה), מספר הכרך, שנת הוצאת הכרך בסוגריים ומספרי העמודים של המאמר (רישום הספרות: מימין לשמאל!). בסיום יש לשים נקודה. יש להקפיד להעתיק את מספר הכרך בהתאם למה שרשום בחוברת. כך למשל, **בבית מקרא** נהוג לרשום את מספר הכרך באותיות (כמו בדוגמה למטה). לעומת זאת, בכתב העת **על הפרק** נהוג לרשום אותו בספרות.

ש' ורגון, "תתגדדי בת גדוד", **בית מקרא**, כא (תשל"ו), עמ' 392-401.

- במאמרים הלקוחים מתוך ספרי יובל, ספרי זיכרון או אסופת מאמרים, יש לציין את שם העורך או העורכים (שמו הפרטי כשהוא מקוצר; שם משפחתו בצורה מלאה ובסוגריים המילה "עורך"). אם יש יותר משני עורכים, יש לציין את שמו של העורך הראשון הנזכר בספר, ולגבי היתר יש לכתוב: "ואחרים". לאחר מכן יבוא שמו של ספר היובל/הזיכרון/אסופת המאמרים, מקום ההוצאה, שנת ההוצאה ומספרי העמודים.

ח"א גינזברג, "למילון לשון המקרא", בתוך: ש' ליברמן ואחרים (עורכים), **ספר ח' ילון**, ירושלים תשכ"ג, עמ' 167-173.

דרך הרישום של ערכים מתוך אנציקלופדיות

בציטוט מתוך האנציקלופדיה העברית או המקראית, יש לרשום האות הראשונה מתוך שמו הפרטי של המחבר כשהיא מוכנסת בגרש, שם משפחתו, שם הערך בתוספת מרכאות, שם האנציקלופדיה כשהיא מודגשת בקו או בהבלטה אחרת, מספר הכרך, מקום ההוצאה, שנת ההוצאה, ומספרי הטורים. אם מדובר בערך החתום באות מ', יש לרשום במקום פרטי המחבר את המילה "מערכת".

נ' אביגד, "לכיש", **אנציקלופדיה מקראית**, ד, ירושלים תשכ"ג, טורים 504-517.

ש' אברמסקי, "יחזקאל", **אנציקלופדיה עברית**, יט, ירושלים תשכ"ח, טורים 730-747.

ציטוט מאמרים הלקוחים מתוך אתרים באינטרנט

לאחר רישום שם המחבר ושם המאמר, יש לרשום את הכתובת המדויקת של האתר. יש לצטט מתוך האינטרנט אך ורק מאמרים שלא פורסמו בבימות אחרות, שכן במקרה זה יש לחפש את המקור ולצטט משם. יש לציין גם את בעיית המהימנות של החומר המתפרסם באינטרנט. לא תמיד ניתן לדעת מהי סמכות הכותב.

- Y. Shemesh, "And many beasts" (Jonah 4:11): The Function and Status of Animals in The Book of Jonah", *Journal of Hebrew Scriptures*, 10 (2010), http://www.arts.ualberta.ca/JHS/Articles/article_134.pdf

- א' כסלו, "פירוש רשב"ם לפרשת הבריאה", *JSIJ*, 10 (2012), עמ' 95–107, <http://www.biu.ac.il/JS/JSIJ/10-2012/kislev.pdf>

דרך הרישום של סדרות פירוש

שמו הפרטי של המחבר בקיצור; שם משפחתו; שם הספר (מודגש), שם הסדרה בסוגריים (מודגשת), המקום והשנה, העמודים.

ש' אחיטוב, **יהושע** (מקרא לישראל), ירושלים ותל-אביב תשנ"ו.

ההפניה לסדרת עולם התנ"ך: כאן יש לשים לב לכך שכל כרך בסדרה זו נערך על-ידי עורך אחד או יותר, אשר אחראים בעצמם לכתיבת רובו של הפירוש. אולם לעתים משולבים בפירוש גם דבריהם של חוקרים אחרים. שמם של חוקרים אלה מופיע בראשי תיבות בסיומו של כל פסוק או פרשה. למשל: י"א יי אמית. אם אנו יודעים שהיא כתבה פירוש למלכים א פרק א, הרי שהציטוט יהיה:

י' אמית, "מלכים א פרק א", בתוך: מ' גרסיאל (עורך), **מלכים א** (עולם התנ"ך), תל-אביב 1994, עמ' 19.

דרך הרישום של ספרים

סדר הפרטים

שם המחבר, כותרת הספר: כותרת משנה, מספר המהדורה, מספר הכרך: כותרת הכרך, שם העורך / המהדיר ו/או המתרגם (הסדרה ומספר הכרך בסדרה), מקום הוצאה ושנת הוצאה, מספרי העמודים או הטורים, מספרי ההערות, האיורים, הלוחות, הטבלאות, המפות, הנספחים, התעודות או הכתובות שאליהם מכוונת ההפניה.

בכל מקרה, אין לתרגם את השנה המופיעה בספר בעברית לשנה לועזית. הסיבה לכך היא שאין אנו יודעים אם תשמ"ו היא 1986 או 1985. רק אם בגוף הספר מופיעה השנה בלועזית, יש להעתיקה כך.

שם המחבר

- שם המחבר ייכתב כפי שהוא מופיע בשער הספר.
- השם הפרטי ייכתב בראשי תיבות לפני שם המשפחה, למשל: מ' גיל; ח"ה ברששון.
- אם לספר יש שניים או שלושה מחברים יש להיזקק בעברית לוי"ו החיבור, למשל: ג' ביגר, נ' ליפשיץ וחי' פרץ. אם יש יותר משלושה מחברים יש להיזקק למילה ואחרים, אחרי השם הראשון, למשל: מ' שטרן ואחרים.
- אחרי שם המחבר או שמות המחברים יבוא פסיק.

כותרת הספר

כותרת הספר תיכתב כלשונה בשערו, ללא קיצורים וללא השמטות, למשל: חלוקת ארץ-ישראל בתקופת המקרא, ולא: חלוקת א"י בתקופת המקרא.

ש' בר אפרת, **העיצוב האמנותי של הסיפור במקרא**, ירושלים תש"ם.

עבודות מוסמך ועבודות דוקטור

סדר הפרטים: שם המחבר, כותרת העבודה מודגשת, עבודת דוקטור או: עבודת מוסמך, שם האוניברסיטה, שנת ההגשה.

” זקוביץ, על שלושה... ועל ארבעה, עבודת דוקטור, האוניברסיטה העברית, ירושלים תשל”ח.

מילונים

סדר הפרטים: כותרת הערך במרכאות, כותרת המילון, מספר המהדורה, מספר הכרך, מספרי העמודים או הטורים שאליהם מכוונת ההפניה:
בגוף העבודה: ”רוח”, מילון בן-יהודה, יג, עמ’ 6482.
בסוף העבודה: א’ בן-יהודה, **מלון הלשון העברית הישנה והחדשה**, ירושלים ותל אביב תר”ע-תשי”ט.

BDB

בגוף העבודה: ראה BDB, ערך ”חבל”, עמ’...
בסוף העבודה:

F. Brown, S.R. Driver & C.A. Briggs, *A Hebrew and English Lexicon of the Old Testament*, Oxford 1907

HALOT

בגוף העבודה: ראה HALOT, ערך... עמ’...
בסוף העבודה:

J.J. Stamm et al, *The Hebrew and Aramaic Lexicon of the Old Testament*, Vols. 1-4, Leiden 1994-1999

TDOT

במילון TDOT, יש לרשום גם את שם כותב הערך:

D. Kellerman, "asham", *TDOT*, 1, Grand Rapids 1974, pp. 429-437

B. Otzen, "Beliyy^cal", *TDOT*, 2, Grand Rapids 1975, pp. 131-136.

רישום מראי מקום והערות שוליים בעבודה

קיימות שתי שיטות עיקריות בהפניה למקורות ולמחקרים שבהם השתמש הכותב בעבודתו. יש הנוהגים לציין בגוף העבודה את ההפניות - בסוגריים: לדעת גרסיאל (תשס”ב: 17)... הקיצור ”גרסיאל, תשס”ב” יפוענח בסוף העבודה. הנקודתיים משמעותן הפניה למספר העמוד או העמודים בחיבור.

לפי שיטה אחרת, ההפניות למראי המקום יבואו בתחתיתו של כל עמוד. ספרה עילית תפנה את הקורא אל ההערה:

בפירושים ובמחקרים השונים על ספרי מלכים וירמיה קיימות מספר דרכים להתמודד עם בעיה זו. יש שהסתפקו בציון ש'במלכים/בירמיה הנוסח הוא' X או ש'אין בידנו אפשרות להכריע בין הנוסחים'.¹

רישום הביבליוגרפיה בסוף העבודה

קיימים כללי רישום שונים לביבליוגרפיה בסוף העבודה. המשותף לכולם הוא רישום הפריטים לפי סדר אלפביתי של המחברים:

1. יש הנוהגים לציין את הקיצור בטור ימין, ולאחריו הסימן ולאחריו פירוט מלא של החיבור.
2. יש הנוהגים לכתוב בטור הימני קיצור של מספר מילות מפתח מתוך החיבור (למשל: קויפמן, תולדות האמונה), ובטור השמאלי לפענח את הקיצור.
3. לפי שיטה אחרת, בטור הימני נרשם שם משפחתו של המחבר ולצדו השנה שבה פורסם החיבור. יש לרשום את ציון השנה בהתאם לנאמר בשער החיבור (שנה עברית או לועזית). יש הנוהגים לחזור על השנה הן בטור הימני והן בטור השמאלי.
4. אם למחבר ישנם מספר פרסומים, יש הנוהגים לכתוב בפעם הראשונה ששמו מופיע את שם משפחתו, ואילו בפעמים הבאות – את המילה הנייל (ובאנגלית: Idem). לעומת זאת, יש הכותבים בשנית ובשלישית את שמו של המחבר. לפי מנהג אחר יש לסמן כציון להופעה חוזרת של שם מחבר מסוים קו כזה _____.
5. יש הנוהגים לפצל את הרשימה הביבליוגרפית למקורות, ספרי עזר, פירושים ומחקרים.

אברמסקי תשמ"ה ש' אברמסקי, "מרד ירבעם והרקע ל"סור אפרים מעל יהודה", בתוך: ב"צ לוריא

(עורך), עיונים בספר מלכים, חלק א, ירושלים, עמ' 349-380.

אדלמן 1991 D. V. Edelman, *King Saul in the Historiography of Judah*, Sheffield.

הרן תשס"ד מ' הרן, האסופה המקראית: תהליכי הגיבוש עד סוף ימי בית שני ושינויי

הצורה עד מוצאי ימי הביניים, ירושלים.

וייפול 1968 W.W. Wifall, "The Chronology of the Divided Monarchy of Israel",

ZAW, 80, pp. 332-336.

¹ ראה למשל ברייט 1965: 367; כוגן ותדמור 1988: 318.

רישום פריטים באנגלית

ספר

שמו הפרטי המקוצר של המחבר, שם משפחתו, שם הספר כשהוא מודגש, המקום והשנה.

Y. Berger, *The Commentary of Rabbi David Kimhi to Chronicles: A Translation with Introduction and Supercommentary*, Providence, RI, 2007

A. Berlin, *Biblical Poetry through Medieval Jewish Eyes*, Bloomington, MN 1991

סדרות פירוש

שמו הפרטי המקוצר של המחבר, שם משפחתו, שם הספר המקראי כשהוא מודגש, שם סדרת הפירוש בסוגריים (בקיצור או בשמה המלא), המקום והשנה.

D.R. Jones, *Jeremiah* (NCB), Grand Rapids 1992.

D.R. Jones, *Jeremiah* (New Century Bible), Grand Rapids 1992

F.I. Anderson and D.N. Freedman, *Amos: A New Translation with Introduction and Commentary* (AB), New York 1989

W.H. Brownlee, *Ezekiel 1-19* (WBC), Waco, Tex. 1986

עבודת דוקטור

D.L. Gard, *Warfare in Chronicles* (PhD dissertation), Ann Arbor, MI 1991

מאמר מתוך אנציקלופדיה

שמו הפרטי של המחבר בקיצור (באמצעות נקודה); שם משפחתו; שם הערך כשהוא מוכנס בתוך מרכאות; שם האנציקלופדיה, מספר הכרך, המקום, השנה, העמודים / הטורים.

A. Grossman, "Samuel ben Meir", *Encyclopaedia Judaica*, vol. 14, Jerusalem 1971, col. 810.

G.R. O'day, "Intertextuality", in J.H. Hayes (ed.), *Dictionary of Biblical Interpretation*, vol. 1, Nashville 1999, pp. 546-548.

E. Jenni, "Time", *IDB*, vol. 4, Nashville 1962, pp. 642-649 .

מאמר מתוך כתב עת

במאמרים בלועזית, יש לרשום את האות הראשונה של שמו הפרטי של המחבר בתוספת נקודה. שאר הפרטים - כמו בדרך הרישום בעברית.

מיליות כמו of, to, between, and, תירשמה באותיות קטנות, ואילו פעלים, תארים ושמות יירשמו באותיות גדולות – Capital Letters.

F.W. Dobbs-Allsopp, "Linguistic Evidence for the Date of Lamentations", *JANES*, 26 (1998), pp. 1-36.

M. Greenberg, "On the Refinement of the Conception of Prayer in Hebrew Scriptures", *AJS Review*, 1 (1976), pp. 57-92.

Y. Hoffmann, "Day of the Lord as a Concept and a Term in Prophetic Literature", *ZAW*, 93 (1981), pp. 37-50.

מאמר שהוא פרק מתוך ספר יובל, אסופת מאמרים וכדומה

A. Grossman, "The School of Literal Jewish Exegesis in Northern France", in M Saebo (ed.), *Hebrew Bible/Old Testament, vol. 1, pt. 2: From the Beginnings to the Middle Ages: The Middle Ages*, Göttingen 2000, pp. 321-371.

N.K. Gottwald, "The Book of Lamentations Reconsidered", in idem, *The Hebrew Bible in Its Social World and Ours*, Atlanta 1993, pp. 165-173.

יושר אקדמי בכתיבת עבודות סמינריוניות

1. "לִכְן הַנְּי עַל-הַנְּבֵאִים, נֶאֱמַר-יִי, מִגִּנְבֵי דְבָרֵי אִישׁ מֵאֵת רְעֵהוּ" (יר' כג, ל).
2. רש"י, שם (מק"ג הכתר): "יש להם מרגלים אצל נביאי האמת, ושומעים סיגנון שלהם שהם מתנבאים בו, ואומרים נבואת שקרם באותו לשון, כמו שעשה חנניה בן עזור: שמע את ירמיה מתנבא בשוק העליון: יהנני שובר את קשת עילסי (ירי מט, לה), והוא ניבא בשוק התחתון: ישברתי את עול מלך בבלי (ירי כח, ב) כמו שכתבו רבותינו בסנהדרין (פט, א)".
3. "ואמר רי אלעזר אמר רבי חנינא: כל האומר דבר בשם אומרו - מביא גאולה לעולם" (בבלי מגילה טו ע"א).
4. "כל האומר דבר **שלא מפי אומרו** - מביא קללה לעולם" (מדרש משלי ו, טז).
5. "כל האומר דבר בשם רבו - מביא גאולה לעולם" (סוף מסכת כלה).
6. "כל האומר דבר משם חכם שלא אמרו ממנו - גורם לשכינה שתסתלק מישראל" (שם).
7. "כל האומר שמועה משם אומרה, יהא רואה בעצמו כאילו בעל השמועה עומד לפניו" (ירושלמי קידושין א, ז).
8. ר' שלמה אבן גבירול על גונב השיר:

הַגְּנֵבֶת וְכַחֲשֵׁת אֶמְרֵי

וְסִתְרֶת וּפְרָצֶת גְּדֵרוֹת –

וְקוֹיֶת לְהַתְנַשֵּׂא בְּשִׁירֵי

לְהַמְצֵא לָךְ עֵזְרָה בְּצָרוֹת?

הַיּוֹכְלוֹן לְעֵלוֹת שְׁחַק בְּנֵי-אִישׁ

לְהִסְתִּיר מֵעֲלֵי תֵבֵל מְאוֹרוֹת?

וְהַדְּבָר מְאֹד נֶקֶל בְּעֵינַי:

הַיִּבְשׁוֹן מְדֻלֵּי אֶחָד יְאוֹרוֹת?

9. השל"ה, ר' ישעיה הלוי הורוויץ שני לוחות הברית, מסכת שבועות, קפג ע"ב: "גדול שיאמר דבר בשם אומרו ולא יגזול דעת האומרו כי גזילה זו יותר מגזילת ממון כי נפש הוא חובל, רצוני לומר הנשמה, כי נשמות של ישראל והתורה הן אחת, כאשר יתבאר להלן בארוכה, ומה מאוד גדול עבירה זו בעיני, האומר פשט הכתוב בספר, או אשר שמע, ולא מזכיר שם האומר או הכותב".

מתוך לוח המודעות של המכללה האקדמית קריית אונו:

"למרבה הצער, אנו עדים לאחרונה לתופעה של הגשת עבודות סמינריוניות מועתקות. בחלק מהמקרים שנתפסו, סטודנטים אף רכשו עבודות באמצעות אתרי אינטרנט המשמשים לצורך זה. למותר לציין כי תופעה זו הינה פסולה ויש להוקיעה. היא אף מהווה עבירה פלילית ולא רק משמעתית. סטודנטים שיגישו עבודות מועתקות יועמדו לדין בפני ועדת המשמעת ויענשו במלוא חומרת הדין. העונש המוטל במקרים כאלה הוא הרחקה מהלימודים".

מתוך ההנחיות של המחלקה לערבית

(http://www.biu.ac.il/lib/Bibliographies/humanStudies/36925_2009.doc)

1. תלמידי הקורס אמורים להתמצא בתוכנו של תקנון המשמעת לתלמידי האוניברסיטה. תלמידי הקורס בכלל, וכותבי העבודות הסמינריונית בפרט, אמורים להכיר את האיסורים החמורים על העתקה מתוך מקורות וכל דרך טיפול בלתי הוגנת אחרת במקורות. כותבי העבודות מתבקשים

לקרוא ולהפנים את תוכן חוברת ההנחיות לכתיבת עבודות במחלקה ואת תוכנו של טופס ההצהרה המלווה כל עבודה במחלקה. כמו כן, בכוונתי לקיים דיון בכיתה על יושר אקדמי ופליגיאט, וכן על כתיבת עבודה אקדמית בהתבסס על מקורות מהאינטרנט (ובכלל זה ויקיפדיה). עבודה מועתקת או עבודה הכוללת העתקה ממקורות שונים, מבלי לציין את המקורות עצמם, תקבל ציון "נכשלי". על כל עבודה כזו בכוונתי לדווח לראש המחלקה, והוא אשר יחליט לגבי המשך טיפול בעניין.

2.http://www.biu.ac.il/HU/ar/2008/2005_instructions_f1nal%20_ara.pdf

- לכל רעיון הלקוח ממקור כלשהו, בין אם הוא מובא בציטוט ישיר (בין מרכאות) ובין אם הוא מובא בפרפרזה, צריכה להתלוות הערת שוליים, המפנה למקור המדויק ממנו הוא לקוח (כולל מספר עמוד).
- כל פסקה, המסתמכת על חומר שקראתם, צריכה לכלול לפחות הערת שוליים אחת.
- כאשר מסתמכים על מקורות, יש לשמור על יושר אקדמי: אין לסלף ממצאים, גם אם הם אינם עולים בקנה אחד עם השערת המחקר; אין להסתיר מקורות שהשתמשתם בהם ושסותרים את דעת הכותב.
- עבודה שלא תעמוד בקריטריונים שצוינו לעיל, תוחזר לכותב/ת מבלי להיבדק וללא ציון לצורך ביצוע תיקונים כנדרש.

מתוך תקנון האוניברסיטה:

עבירות משמעת

עבירה על כללי המשמעת תיחשב עבירת משמעת אם בוצעה בין כותלי האוניברסיטה או מחוצה להם כמפורט להלן:
ה (1) הונאה בבחינה, בעבודות בית, **בעבודה סמינריונית**, בעבודת גמר, בעבודת דוקטור או בעבודה אחרת המוטלת על התלמיד בקשר עם לימודיו, על ידי העתקה, שיחה עם חבר/ה בשעת בחינה, זיוף או בכל דרך אחרת.

ליקטו: פרופ' אוריאל סימון וד"ר מיכאל אביעז

איגרת לתלמידים לתואר ראשון הכותבים עבודות סמינריוניות

מה הם הדברים שעליכם להקפיד עליהם בעת מסירת עבודות סמינריוניות?

- א. ודאו שלעבודה שלכם יש זיקה הדוקה לנושא הקורס ושאתן כתבתם על הנושא שהוסכם מראש עם המנחה.
- ב. מבנה העבודה: שימו לב שבשער מופיעים הפרטים הנדרשים, ושאתריו יבוא תוכן העניינים של העבודה. בדקו שיש חלוקה טובה וממצה של הנושא בין פרקי העבודה, סדר הגיוני ומוצלח של הפרקים ושל הסעיפים בתוך הפרקים. במבוא אל תאריכו יותר מדי. התמקדו אך ורק בדברים הנחוצים להבנת נושא העבודה. הציגו את שאלות המחקר בצורה בהירה.
- ג. הקפידו על הבאת נתונים מדויקים לכל אורך העבודה: בדקו היטב שהציטוטים ומראי המקום מדויקים.
- ד. אל תרבו בציטוטים רק כדי "לנפח" את העבודה. כתבו בלשונכם ואם הדבר נחוץ באמת, הביאו ציטוטים שאינם ארוכים יותר מארבע שורות. אם אתם **מסכמים** את דעתו של חוקר שלא במסגרת מובאה, אל תשתמשו בניסוחיו שלו מילה במילה וגם אל תחליפו מילה או שתיים מתוך דבריו רק כדי להראות ששיניתם, אלא סכמו סיכום מקורי משלכם, לא רק בניסוח אלא גם בהצגת תוכן הדברים ובהדגשים שונים.
- ה. אין אנו מצפים לקרוא בעבודתכם חידושים מדהימים. זוהי אינה אחת ממטרות כתיבת עבודה סמינריונית לתלמידי תואר ראשון. אך אנו מצפים שתגלו הבנה בנושא שבחרתם לכתוב עליו ושתהיה לכם היכרות ראויה עם הדעות שהושמעו במחקר. אנו מצפים מכם שלא תסתפקו בחזרה מה שנאמר, אלא שתשאלו שאלות על דברי החוקרים ושתטילו בהם ספק. השתדלו להכריע בין דעות חלוקות.
- ו. הקפידו על ניסוח בהיר ועל כתיבה על-פי כללי הלשון והקפידו לפסק כהלכה. חלקו את הפסקאות בצורה ראויה.
- ז. בססו את העובדות ואת הפרשנויות המובאות בעבודה באמצעות הנמקה משכנעת. אל תסתמכו על הרצאות בעל-פה ששמעתם אלא רק על מאמרים ועל ספרים.
- ח. כתבו את פרק ה**סיכום** בדרך מכובדת: הבהירו מה תרמה העבודה וכיצד ניתנו בה תשובות לשאלות המחקר שהוצבו בראשיתה. הסיכום הוא מעין "פרומו" לקורא הפוטנציאלי ויש להשקיע מחשבה רבה בכתיבתו.
- ט. דאגו לכך שלפחות שליש מה**ביבליוגרפיה** יהיה באנגלית. אל תסתפקו בפריטים ישנים, אלא שלבו גם את הביבליוגרפיה המעודכנת ביותר.
- י. בדקו שבגוף העבודה הזכרתם את כל החיבורים הנזכרים ברשימה הביבליוגרפית שבסוף העבודה. אל תזכירו ברשימה זו ספרים או מאמרים שכלל לא נזכרו במהלך העבודה. מראי המקום לעובדות, לדעות ולמסקנות שקראתם אצל אחרים צריכים להופיע גם בהערות השוליים ולא רק בביבליוגרפיה הנזכרת בסוף העבודה.
- יא. הקפידו על רישום ביבליוגרפי בהתאם לכללים המקובלים ודאגו לכך שהוא יהיה עקיב.
- יב. **צורת ההגשה**: היקף העבודה צריך להיות בין עשרים לעשרים וחמישה עמודים. מספרו את העמודים (החל מהמבוא). השתמשו בגופן אחיד. מסרו את העבודה באיכות הדפסה טובה. אל תכניסו כל דף לחוץ ניילון בנפרד!

יג. אל תתפתו להעתיק עבודות מהאינטרנט וגם לא לשלם למישהו שיכתוב עבורכם את העבודה. העונשים של ועדת המשמעת על העתקה הם חמורים וחבל להסתכן בהשעיה מהלימודים.

אי-עמידה בנאמר בסעיפים יא-יב תביא לכך שהעבודות לא תיבדקנה והן תוחזרנה אליכם לשם תיקון.